

FORMACIÓ RELIGIOSA A L'EDUCACIÓ ESPECIAL

Maïté Cabié

Al llarg d'aquest article l'autora reflexiona sobre la problemàtica de la formació religiosa en el si de l'esfera escolar. Centra particularment el seu interès en l'educació especial i planteja els reptes que es deriven de la formació religiosa en persones que pateixen deficiència mental.

81

*"El nen deficient mental
ha de trobar Déu a la sopa."*

(Heinrich Hanselmann, a
Einführung in die Heipädagogik)

Introducció

Moltes publicacions ja han abordat el problema de la formació religiosa dels nens deficients. Personalment em vaig trobar amb ells a la classe de religió, i no a la catequesi; per tant, us en parlaré a partir de les lectures fetes i de la meua petita experiència com a professora de religió a tres escoles públiques de Barcelona: l'escola *Ausiàs March* de les Corts, l'escola *Perú* de Sants i l'escola *Immaculada Concepció* de l'Eixample. A la catequesi, en vaig demanar informe a uns especialistes de la matèria.

La LOGSE s'interessa d'una manera especial per la formació dels nens que necessiten educació especial i educació en la diversitat, i ens n'alegrem. Però també nosaltres, pares, catequistes i educadors cristians, tenim la convicció que hi ha "quelcom a fer"

en la formació religiosa. Durant molts anys, hi ha hagut grups determinats que han intentat experiències diverses i les han volgut compartir en reunions o mitjançant articles, revistes i llibres. D'aquí ve el meu petit coneixement del tema. He de confessar que el grup de catequistes d'educació especial de la Diòcesi de Dijon, França, m'ha facilitat molt la feina.

Una de les primeres preguntes, sobretot després del Vaticà II, era: "Els nens deficients s'han de catequitzar?", al·legant que se'ns podia acusar de jugar amb el seu sentimentalisme o de desnaturalitzar les veritats teològiques en explicar-les a esperits *incomplets* (segons deien!), que eren incapaços de copsar el sentit profund dels sacraments, etc. Avui dia, gràcies a Déu, sabem ben bé que la formació dels nens no ha de ser necessàriament intel·lectualista, i que no podem exigir que els nens captin les coses de la mateixa manera que ho fan els adults occidentals.

Un infant pot arribar a conèixer Jesús-Fill del Pare, en unió de l'Esperit Sant, sense ser capaç d'analitzar intel·lectualment aquesta situació. Des d'un principi, ens toca ensenyar-los que "amb Jesús podem ser els amics de Déu, el nostre Pare"; que "Jesús ens mostra, en l'Esperit d'Amor, com ser els amics de Déu". Des dels primers dies de la formació religiosa, hem de presentar el Jesús vertader, la vida del qual és trinitària i que ens invita a tots a participar d'aquesta riquesa d'amor.

Diferents circumstàncies de vida religiosa d'aquests infants

EN L'AMBIENT CRISTIÀ CATÒLIC

El nen, a casa, ha "mamat" la religió catòlica i, amb la seva família, s'ha sentit integrat a la parròquia; per tant, crec que no hi haurà cap problema per a inscriure'l a la catequesi. D'aquesta manera, el nen anirà descobrint el sentit de l'Església a través d'algunes activitats amb els germans, cosins, veïns i a través de la vida cristiana dels adults de la família i de la parròquia.

El grup de catequesi i la mateixa família han de ser un suport doctrinal constant, per exemple, poden comentar el sermó de la missa del diumenge, a través dels cants (els agrada molt cantar!).

Serà bo pregar amb l'infant o el noi, al matí, per a posar-se en presència del Senyor i, a la nit, per donar-li gràcies i admirar tot allò que ha fet en ell/ella. És molt necessari afavorir la seva inserció en les activitats cristianes viscudes en grup.

ELS NENS/NENES, NOIS/NOIES, PROVINENTS D'UN AMBIENT MOLT POC O GENS CRISTIÀ

Resulta molt més difícil, per no dir, quasi impossible... però s'han anat buscant fórmules. Si els pares demanen una formació religiosa per al seu nen, ens hem de posar en contacte amb ells, convidar-los a la reunió dels altres pares i fer-los conèixer l'ajuda que hi troben per a assumir el seu gran problema. És convenient, aleshores, escollir, dintre de la mateixa comunitat parroquial, un *padrí* o una *padrina*, per a la catequesi, i un *company de ruta*, per a la classe de religió.

Després d'haver presentat el què i el perquè de l'ensenyament religiós d'aquests nens, mirem com ho poden fer si vénen a nosaltres.

EL FET DE TROBAR-SE AMB UNA PERSONA DEFICIENT SEMPRE ÉS REVELADOR I EDUCATIU PER A LA NOSTRA MIRADA

Quan un nou catequista es proposa ocupar-se de nens o joves deficients, se sent preocupat. Com són? Com cal relacionar-se amb ells? Parlen? Quin és l'origen del seu handicap? Etc.

Es tracta, doncs, aquí, de donar ànims, preparar, informar, aconsellar sobre l'actitud que s'ha de tenir.

Poden veure, després d'algunes trobades amb ells, quines són les seves característiques i buscar les actituds que el seu comportament els inspira i allò que necessiten.

Arribem a sentir algunes expressions com ara:

- És un nen que no pot anar al col·legi amb els altres nens
- És un nen que no pot participar dels jocs dels altres infants
- És un nen que no pot parlar
- És un nen que no podrà escriure mai
- És un nen que té dificultat d'entendre les coses
- És un nen afectuós...

I ens adonem que totes aquestes apreciacions, excepte l'última, són més aviat negatives, i un infant amb un handicap és un nen
que **no té**
que **no és**
que **no pot...**

Davant d'aquest fet se'ns plantegen dues preguntes:

Quines serien les nostres reaccions si, a nosaltres mateixos, se'ns qualificués d'una manera tan negativa?

Quina va ser la reacció de Jesús quan es trobava amb ells?

És bo adonar-se d'aquesta mirada negativa perquè, aleshores, podrem descobrir un "germà diferent".

A més, també ens adonem que tota reacció negativa és un obstacle que ens impedeix apropar-nos als homes i posa entrebancs a tota convivència.

Descobrim, aleshores, la gran dificultat de trobar la persona per a ella mateixa

- sense *a priori*,
- sense poder arribar a donar-li cap definició concreta,
- sense intentar classificar-la en qualsevol categoria,
- sense conèixer ja l'origen de la seva deficiència.

Si arribem a aquest punt, podrem accedir a una trobada veritadera, penetrar dintre del misteri d'unes existències, les aparences de les quals molt sovint són enganyoses.

Hauríem d'ajudar-nos mútuament per tenir unes mirades capaces d'elevant, d'alliberar, de ressuscitar, de restaurar, de fer créixer, de fer esperar...

L'intent de saber massa detalls sobre la deficiència, no paralitza l'espontaneïtat de la trobada?

D'antuvi podem refusar tota resposta a les preguntes plantejades per simple curiositat, una inquietud per la preocupació de fer el bé...

Tal pràctica ens permet viure i dir alguna cosa d'aquest EVANGELI que se'ns és confiat i ens interpel·la:

"VENIU, VEIEU, ESCOLTEU... CAMINEU AMB..."

Veniu a ells amb tota senzillesa, tal com anem cap als altres nens i joves. Veniu a compartir una mica la seva vida.

Hem de ser molt conscients que tindrem moltes sorpreses... Hauríem d'apuntar aquestes mateixes sorpreses, així com les preguntes que es poden plantejar. Un dia o altre en tornarem a parlar.

"Feliços els que tenen el cor disponible per a trobar-se amb els altres, davant d'ells s'obriran camins de comunicació".

La reunió depèn de l'equip dels educadors

El qui accepta de venir-hi i viure-hi se sent transformat. Entra dintre d'un equip on algú té una certa experiència que prové de l'intercanvi entre els educadors a partir de les seves sorpreses i els seus interrogants, de les descobertes que van acumulant durant tot l'any.

Gràcies al grup de formació religiosa (catequesi, classe...), uns nens, uns joves i uns adults entren en relació amb Jesús i viuen aquesta descoberta. Aquesta comunitat catequista, o d'ensenyament religiós, és el que en diríem la *trobada*, és a dir, un lloc d'acolliment en què es tenen en compte les realitats viscudes per cadascun dels membres, és el lloc on els anhels i projectes dels participants són considerats en si mateixos, és el lloc on la Bona Nova de Jesucrist s'expressa en funció de cadascú.

Els mateixos pares i els altres educadors, mestres o professors, han de participar en aquesta trobada de les experiències dels qui porten aquests grups, de la vida dels nens o dels joves. Per això és molt important invitar-los a unes trobades o celebracions.

La nostra pedagogia consisteix a despertar el nen a un coneixement i, fins i tot, –per a alguna– a una relació amb Jesús, i això dependrà de la qualitat i diversitat de les relacions existents dintre del grup. Junts, en equip, els catequistes o professors de religió s'esforçaran a acomplir tot el que implica la *trobada*.

Es veu clarament que, amb el pas dels anys i al llarg de les etapes, els professors o catequistes responsables dels diferents grups van a formar-se mútuament.

- *Feliços els qui esteu apassionats per la trobada entre els homes, ja que porta a trobar-se amb Jesucrist.*
- *Feliços els qui la passió d'anunciar Jesucrist els obre als seus germans.*

Alguns consells pràctics

1. Convé que, sigui quin sigui el lloc de trobada dels alumnes o catequitzats:

- El catequista o educador sigui sempre el mateix per a no angoixar els catequitzats i no pertorbar-los.
- Els nens/les nenes, els nois/noies es preparin abans. S'han de sentir esperats/des.
- Es doni un *caràcter especial* al lloc de la sessió de treball per a diferenciar-lo dels llocs que ells freqüenten normalment.
- Hi hagi alguns objectes, sempre els mateixos, que ells puguin retrobar a cada reunió o classe. Per exemple: unes estovalles, un ram de flors (encara que s'hagin de canviar), un pòster que els agradi, segons les festes, els temes, l'any litúrgic...

2. No s'ha de penetrar mai de qualsevol manera dintre de l'aula, el lloc de reunió.

- Cal fer una aturada abans d'entrar. Recordem, d'una manera o altra, que venim aquí per algú i per a estar junts, i que hi som perquè ens hi trobem bé.
- Quan marquem aquest temps d'entrada, potser podríem deixar els abrics o altres pertinences. D'aquesta manera, recordarem que ens estem preparant per una trobada molt especial i, a la catequesi, convé recordar que "*estem preparant els nostres cors*".

3. Convé que cadascú, en arribar, trobi el seu lloc preparat. El descobrirà pel nom, una foto, o la seva silueta dibuixada a la cadira o qualsevol altra cosa significativa. Si un d'ells no es presenta, el seu lloc ha de ser respectat, igualment pel professor o pel catequista. Ningú s'hi col·locarà a no ser per necessitat. En aquest cas caldrà explicar el perquè.

4. Mai no acabarem de qualsevol manera; hem de tenir temps d'acomiar-nos, temps de precisar la data de la pròxima sessió, encara que sigui com cada setmana, fins i tot, encara que sapiguem que els nens no són capaços de recordar-se'n. Convidarem els nens/les nenes, els nois/ les noies a acomiar-se entre ells.

5. Molt sovint el *deixar fer* no és més que un signe de compassió: "*Els pobres, no poden!*". La compassió no és el respecte. Els nens i joves que tenen un handicap, (i tots els nens i joves), necessiten trobar-se en un ambient de seguretat. Al seu entorn, necessiten adults fermes que saben el que volen i que estan a prop seu. L'esbojarrament els desconcerta, s'angoixen i no troben la felicitat d'estar junts. Tal fermesa inflexible, sobretot al principi, es pot anar suavitzant amb el temps. Potser, al començament, això arriba a sobtar els nous mestres i catequistes: pensaran que l'actitud dels qui porten el grup és massa rígida, que el quadre de la sessió és massa preparat; però, molt aviat, s'adonaran que "*estimar*" no vol dir "*deixar fer-ho tot*". Si donem punts de referència amb els quals se sentin segurs als nens/les nenes, als nois/les noies, els ajudarem a viure més lliurement i feliços.

6. Durant la reunió, els catequistes i professors han de fer tot allò que els nens han de dur a terme: debats, caminar, gestos, dibuixos, quaderns, etc. perquè els catequitats i alumnes tinguin sempre un model al davant.

Tots estem caminants junts cap a Jesús. Tot el que diem ens pertoca a TOTS, i primerament, als qui porten el grup. L'Evangeli ens interpel·la a TOTS; i és Jesús mateix qui ens interpel·la a TOTS.

7. És absolutament necessari que hi hagi diversos animadors en cada grup per molts motius:

- Cada nen necessita una atenció particular. Normalment, convé UNA persona per a DOS nens amb deficiència mental profunda.
- Pot ser que un dels nens hagi de sortir de l'aula, d'aïllar-se un moment, d'estar sol amb algú, perquè aquest dia no es troba gaire bé; per tant, algú que no tingui la responsabilitat de portar la reunió o la classe ha d'estar immediatament disponible.

Recordem que per als nens/nois i, fins i tot, adults, fa falta la presència de diversos animadors, sobretot a la catequesi, ja que és el signe tangible que:

- És a TOTS JUNTS que Crist ens crida.
- Cada grup és ESGLÉSIA.
- TOTS hi tenim la mateixa feina.

Convé- precisar que, sigui de manera habitual, sigui cadascú en el seu torn, és un SOL EDUCADOR el qui porta la trobada.

Ho preparem tots junts, però és evident que qui porta el grup és l'únic que ha d'orientar, l'únic al qual s'han de referir, l'únic que convida i parla. Si creiem que no se'n surt gaire bé, ens ho explicarem després, entre adults. Els nens, només han de dependre d'una sola persona amb el suport de la presència d'una altra persona.

Ja s'entén que el qui porta el grup pot donar alguna responsabilitat a un altre dels seus companys, però és ell qui porta la sessió.

No hi ha res més desagradable per a qui porta el grup, més desorientador per als alumnes i catequitzats, que un adult que intervé, murmura o parla sempre.

El fet que hi hagi diversos animadors per al mateix grup permet:

- D'acollir, com en un curset, professors o catequistes que no s'atreveixen a començar, els quals, amb l'experiència, podran llançar-s'hi més tard.
- D'acollir persones que mai no podran o no voldran "portar el grup", però sí que volen estar-se amb els nens/les nenes, els nois/les noies, cosa que també és molt important.

- De recollir les reaccions dels alumnes i catequitzats, sentir les seves necessitats, veure el que els convé o no els convé, tot això tan interessant per al grup podria passar per alt, si ens deixem endur per la preocupació pel tema de la sessió.

8. Resulta molt important personalitzar cada proposició, dirigint-nos a tots i després a cadascú en particular. Primer, dirigint-se a tots els presents, el catequista pot dir: "*Jesús estima tothom*", "*Jesús estima cadascú de nosaltres*". Després, sense cap pressa, passar de l'un a l'altre (també als altres animadors), per a dir-los: "Sí, a tu **Jordi**, Jesús t'estima molt!", "**Núria**, ben bé ho saps que Jesús t'estima! "... i acompanyar les nostres paraules d'un gest significatiu per a cadascun d'ells.

Pot semblar llarg i inútil, pot semblar que fem el ridícul... no obstant això, és una exigència, els fruits de la qual descobrirem molt aviat.

9. Convé aprofitar els moments de silenci. No interrompre'ls massa aviat. El silenci no és cap buit que s'ha d'omplir. Si hi ha silenci, pot ser que EL GRAN SILENCIÓS del qual el o la catequista està parlant, pugui penetrar dintre dels cors: no molestem gaire de pressa perquè n'ocupariem el seu lloc.

Sembla que el silenci ens fa por, que ens falta alguna cosa. Entre catequistes, professors i animadors ens esforçarem a buscar moments de silenci, a preparar-los, a viure'ls.

En aquests moments és la nostra actitud la que parlarà...

- Si sabem fixar la mirada sobre els ciris encesos.
- Si sabem somriure a cadascun d'ells tot mirant-los un per un i adoptem una actitud corporal de pregària.

10. Si els nens/nois no saben ni llegir, ni escriure, no és cap impediment perquè ho fem nosaltres mateixos, alguna vegada:

LLEGIR la PARAULA de DÉU a la Bíblia, la que acostumem a usar, encara que hi hàgim posat un full per a una lectura adaptada.

ESCRIURE en una pissarra o un panell, una frase de Jesús o una paraula seva. Per què? Perquè el que està escrit és important, és el que les persones, que no tenen accés a la lectura, senten.

A vegades, es pot llegir algun altre escrit d'un llibre de text de religió o de catequesi utilitzat per als altres nens. Aquesta lectura ha de ser un **SIGNE** per a ells: es troben, tal

com els seus companys de curs o amics cristians del barri, de la ciutat... reunits en nom de Jesús.

Convé reunir, algun dia, tots els grups de catequesi amb aquest grup especial per a intercanviar els seus treballs i esforços i fer Església.

11. Quan convingui, s'haurà d'ENTRONITZAR el llibre de la Paraula, la BIBLIA, dintre del grup. Cal utilitzar aquest mateix llibre cada vegada que hàgim de presentar la Paraula que no és la nostra, la paraula que ve d'un ALTRE a qui servim i de qui som testimonis.

Agafarem el LLIBRE amb les mans, cada vegada que vulguem manifestar que deixem la **paraula a la Paraula**.

- Cal solemnitzar l'ús del Llibre de la Paraula quan l'agafem, quan el portem al seu lloc, obert o tancat. Es tracta de manifestar la seva presència especial enmig d'ells, abans d'escoltar-ne la lectura.
- El Llibre ha de ser *digne*, presentable.
- Cal col·locar-lo en una taula amb unes estovalles, en un espai decorat pels propis nens: amb tela, dibuixos individuals, fotos, flors, tot el que pot recordar que el LLIBRE ve a testimoniar, a donar suport...
- Cal disposar d'uns llums, d'uns ciris...
- S'han d'aportar flors.
- S'han de suggerir actituds: drets, mans alçades, obertes, petita processó d'acompanyament.
- S'ha de dur el llibre ben alt, com a signe de respecte, d'importància.
- **En cada cas, deixa parlar el cor.**
- Per a llegir la Paraula de Déu, el/la catequista no s'ha de col·locar sempre davant dels nens, sinó també entre ells.
- Igualment, per a la pregària: no s'ha de fer pregar el nen, sinó que cal fer-ho amb ell. Ens dirigim tots junts a AQUEST que és entre nosaltres.
- **Veieu com n'és d'important, el lloc que prenem dintre del grup!**

Tot aquest núm.11 parlava de la catequesi; recordem que, a la **classe de religió**:

No demanem cap adhesió a la paraula, però sí conèixer que la Bíblia i la pregària són molt importants per al professor i per a tots els cristians.

12. Als nens, els costa expressar-se per mitjà de la paraula? No parlen? No s'ha de parlar en lloc seu, creient que les nostres paraules els podran ajudar i tradueixen allò que voldrien expressar. Cal mirar-los, acompanyar els seus gestos en silenci, amb la mà..., això és un senyal que no els volem prendre la paraula.

13. Estar junts, units, per donar testimoni i compartir la nostra fe en aquell que invita tot dient: "Obre't ". No som aquí per a tancar i per això:

- No hem de deixar mai un nen, o qualsevol altra persona, sol davant del seu fracàs. Més aviat, hem de partir d'aquest fet, amb el nen/la nena, el noi/la noia o tot el grup, per a reconstruir.

- Quan un integrant del grup no vol fer allò que se li proposa, no hem d'insistir. Hem de tolerar i, fins i tot, respectar algun refús.

- No hem de deixar mai un nen davant de qualsevol refús (dibuix embrutat, foto estripada...), ja que forma part del seu llenguatge. Sense fer-ne cas, cal rebre-ho tal com és.

- Fins i tot, a vegades, pot ser convenient treure un nen del grup per la seva conducta pertorbadora, quan diu que no li agrada ser-hi o quan prefereix fer una altra cosa. El dia que torni a venir o faci el que se li demana, no se li ha de dir que ja es porta millor, sinó que estem contents perquè avui hi som tots.

14. SOVINT, CAL QUE RECORDEM QUE :

- Ens hem de donar a tots i a cadascú perquè la Bona Nova arribi als seus cors.

- Convé buscar paraules i mitjans senzills i curts.

15. Les siluetes utilitzades no s'han de destruir. Si són els nens mateixos que les fan, poden tenir formes aproximatives. Es reconeixen en allò que fan i és el que cal. Si una silueta és destruïda accidentalment per un nen o jove, cal observar amb ell com es pot arreglar i tornar-la a fer.

16. Si tenim la sort de tocar la guitarra, la flauta... , és molt millor que un cassette. Hi ha pocs cants religiosos adaptats per a aquests nens i està bé. Convé- recollir cants tradicionals o de la parròquia que el nen pot aprendre, cosa que li pot permetre una mena d'inserció, de lligam amb la comunitat cristiana.

17. Quan es tracta de treballar amb un còmic, per tal que els nens puguin descobrir-lo junts al mateix ritme, perquè

la seva mirada no es dispersi amb tants dibuixos, i també perquè els seus dits puguin "llegir" i descobrir el sentit de la història, és millor tallar les seqüències i afegir els dibuixos a poc a poc. Reconstruirem el còmic tots junts, en grup; i si es pot, és millor utilitzar els dibuixos augmentats.

18. Si és possible, és molt enriquidor fer una, dues o tres fotos (o millor, diapositives) de cada reunió o..., de tant en tant.

Aquest recurs pot ser enriquidor per a nosaltres per poder copsar la importància de tot allò que fan, i també per a les famílies. Podrem veure la seva evolució i apreciar-la.

També serà útil i enriquidor per a uns amics, una comunitat parroquial, els quals només podran conèixer la realitat d'aquests germans a través d'aquesta experiència.

19. Cal preveure que per les **FESTES** (Nadal, Pasqua,... o el moment d'una separació una mica més llarga --vacances d'estiu--), els joves haurien de poder emportar-se alguna cosa feta per ells o el grup. És una manera de marcar la "festa" d'una forma especial. També pot ser un bon mitjà per establir un lligam amb la comunitat parroquial, entre els grups classe i els grups de la catequesi i tota la comunitat cristiana.

BIBLIOGRAFIA:

- DA (Equip de catequistes de la diòcesi de Dijon) – *Merveilles en chemin*. Dijon: Ed. Centurion /Privat, 1990.
 H. BISSONIER – *Pedagogia religiosa dels subnormals*. Barcelona: Ed. Nova Terra. – Tamarit, 191. Col·lecció Nadal, 1967.
 DENISE ROUQUES – *Initiation chrétienne des handicapés mentaux* – Ed. Fleurus, 1969 (4a edició, 1991).

Barcelona, 7 d'octubre de 1999

Abstract

Throughout this article, the author reflects on the problems of religious instruction in the school setting. She focuses her interest mainly on special education and describes the challenges derived from religious instruction for mentally disabled people.